

**ВЗАЄМОДІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ З ПІДПРИЄМСТВАМИ,
УСТАНОВАМИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯМИ
В ОХОРОНІ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ**

**ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ С ПРЕДПРИЯТИЯМИ,
УЧРЕЖДЕНИЯМИ И ОРГАНИЗАЦИЯМИ В ОБЛАСТИ ОХРАНЫ КОММЕРЧЕСКОЙ ТАЙНЫ**

**COOPERATION OF LAW ENFORCEMENT AGENCIES WITH ENTERPRISES, INSTITUTIONS
AND ORGANIZATIONS IN PROTECTION OF TRADE SECRETS**

Кравченко О. М.

Аспірант кафедри адміністративного, фінансового та господарського права Академії праці, соціальних відносин і туризму

Кравченко А. Н.

Аспірант кафедри адміністративного, фінансового і господарського права Академії праці, соціальних відносин і туризму

Kravchenko O. M.

Post-graduate Student of the Administrative, Financial and Economic Law Department, Academy of Labour, Social Relations and Tourism

Анотація

У статті розглянуто актуальні питання взаємодії правоохоронних органів з підприємствами, установами та організаціями в охороні комерційної таємниці в Україні. Проаналізовано вітчизняне законодавство у сфері комерційної таємниці й з'ясовано, що однією з проблем охорони комерційної таємниці є відсутність дієвого правового механізму реалізації захисту комерційної таємниці суб'єктів господарювання при передачі такої інформації державним органам. Ця проблема включає як законодавче визначення режиму доступу, обігу і зберігання комерційної таємниці зазначеними органами, так і їхню відповідальність за розголошення або втрату їхніх носіїв. Запропоновано напрями вдосконалення законодавства України у сфері комерційної таємниці.

Ключові слова: інформація з обмеженим доступом, комерційна таємниця, охорона комерційної таємниці, право інтелектуальної власності, недобросовісна конкуренція, конфіденційна інформація.

Аннотация

В статье рассмотрены актуальные вопросы взаимодействия правоохранительных органов с предприятиями, учреждениями и организациями в области охраны коммерческой тайны в Украине. Проанализировано отечественное законодательство в сфере коммерческой тайны и выявлено, что одной из проблем охраны коммерческой тайны является отсутствие действенного правового механизма реализации защиты коммерческой тайны субъектов хозяйствования при передаче такой информации государственным органам. Эта проблема включает как законодательное определение режима доступа, обращения и хранения коммерческой тайны указанными органами, так и их ответственность за разглашение или потерю их носителей. Предложены направления совершенствования законодательства Украины в сфере коммерческой тайны.

Ключевые слова: информация с ограниченным доступом, коммерческая тайна, охрана коммерческой тайны, право интеллектуальной собственности, недобросовестная конкуренция, конфиденциальная информация.

Abstract

The paper explores issues of cooperation of law enforcement agencies with enterprises, institutions and organizations in the protection of a trade secret in Ukraine. National legislation in the field of trade secret is analyzed. One of the identified challenges is lack of the effective mechanism for implementing legal protection of trade secret entities in the transfer of such information to the public. This problem includes the legislative definition of the mode of access, use and preservation of a trade secret by these authorities, as well as their liability for the disclosure or loss of their carriers. Directions for the improvement of the Ukrainian legislation in the sphere of trade secret are determined.

Key words: classified information, a trade secret, the protection of a trade secret, intellectual property rights, unfair competition, confidential information.

Вступ. Охорона та захист інформації з обмеженим доступом, зокрема комерційної таємниці, виступає одним із головних завдань дотримання інформаційної безпеки як важливої складової національної безпеки України. Тому органи державної влади, правоохоронні органи зобов'язані охороняти від недобросовісного комерційного використання інформацію, яка є комерційною таємницею, створення якої потребує значних зусиль і яка надана їм з метою отримання встановленого законом дозволу на діяльність та в інших випадках.

Різним аспектам проблематики захисту комерційної таємниці приділяють увагу у своїх дослідженнях такі фахівці, як А. Марущак, Г. Нікіфоров, С. Нікіфоров, В. Пашков.

На думку В. Пашкова, для гарантування соціальної безпеки держава повинна постійно утримувати баланс між сферами публічного та приватного права [9, с. 86]. Захист інформації, що містить комерційну таємницю, від несанкціонованого використання має важливе правове значення: з моменту втрати конфіденційності майнові права особи на секрет виробництва припиняються.

А. Марущак рекомендує включати норму про нерозголошення комерційної таємниці у трудовий договір (контракт) як керівника підприємства, так й інших співробітників. Науковець зазначає, що зобов'язання про нерозголошення інформації може бути оформлено як записом безпосередньо у тексті трудового договору (контракту), так і у вигляді окремого документа, що є додатком до трудового договору (контракту) [7].

Актуальність вивчення тематики правового захисту комерційної таємниці зростає у зв'язку з долученням України до загальноєвропейського економічного простору, що висуває необхідність виконання вимог Угоди про комерційне використання інтелектуальної власності (ТРИПС),

зокрема, того, що стосується комерційної таємниці [11].

Основною метою статті є визначення найбільш актуальних проблем у взаємодії підприємців з правоохоронними органами з приводу захисту комерційної таємниці та висунення пропозицій щодо вдосконалення законодавства України у цій сфері. В основу написання статті покладено аналіз міжнародних нормативно-правових актів та законодавства України з питань комерційної таємниці.

Виклад основного матеріалу.

Визначення та передання комерційної таємниці. Визначення комерційної таємниці міститься у ст. 505 Цивільного кодексу України (далі ЦК України). Згідно з цим кодексом, комерційна таємниця – це інформація, яка є секретною у тому розумінні, що вона в цілому чи у певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які зазвичай мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність і була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію [12]. До комерційної таємниці віднесено відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які, відповідно до закону, не можуть бути віднесені до комерційної таємниці.

Згідно з п. 3 ст. 25 Закону «Про Службу безпеки України», Службі безпеки України, її органам та співробітникам для виконання покладених на них обов'язків надається право одержувати на письмовий запит керівника відповідного органу Служби безпеки України дані та відомості від міністерств, державних комітетів, інших відомств, підприємств, установ, організацій, військових частин, громадян та їх об'єднань, необхідні для гарантування державної безпеки України, а також кори-

стуватись з цією метою службовою документацією і звітністю [6]. Це положення викликає запитання: що слід розуміти під «даними та відомостями, необхідними для гарантування державної безпеки України»? Хто визначає необхідність у цих даних та відомостях?

Питання комерційної інформації (і відповідно таємниці) регулюються, зокрема, конкурентним законодавством. Так, у ст.1 Закону «Про захист економічної конкуренції» інформація вважається як відомості у будь-якій формі й вигляді та збережені на будь-яких носіях, у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації (карти, діаграми, органіграми, малюнки, схеми тощо), фотографії, голограми, кіно-, відео-, мікрофільми, звукові записи, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів, а також пояснення осіб та будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості [2].

У проекті Закону України «Про охорону прав на комерційну таємницю» (запропонованому у 2008 р., але так і не ухваленому на момент написання цієї статті) передбачались норми, які би регулювали належний захист прав інтелектуальної власності на комерційну таємницю [10]. Фактично, на теперішній час українське законодавство надає власнику право самостійно визначити належну йому інформацію комерційною таємницею.

Слід погодитися із ст. 20 цього законопроекту [10], відповідно до якої, передача державному органу інформації, що становить комерційну таємницю, здійснюється лише за вмотивованою постановою посадової особи, визначеної законодавством, або за рішенням суду, в якому зазначається компетенція цього органу та посадової особи, а також на основі якого конкретного закону вимагається інформація, її обсяг і цілі, для яких вона вимагається.

Повноваження правоохоронних та інших органів на доступ до комерційної інформації. Право на доступ до інформації, зокрема, комерційної таємниці суб'єктів господарювання, передбачено в численних нормативно-правових актах, зокрема, законах України «Про службу безпеки України», «Про Національну поліцію» (який замінив Закон України «Про міліцію»), «Про Антимонопольний комітет України», «Про аудиторську діяльність», «Про Національне антикорупційне бюро України» тощо.

Хоча в деяких вищезазначених законах окреслено зобов'язання осіб, які мають доступ до комерційної таємниці, не розголошувати її, однак не сформовано ані механізму реалізації цієї за-

конодавчої вимоги, ані визначено відповідальності за порушення цього зобов'язання. Так, згідно зі ст. 11, п. 17 нечинного вже Закону України «Про міліцію», міліції для виконання покладених на неї обов'язків надавалося право: одержувати на письмовий запит безперешкодно і безоплатно від підприємств, установ, організацій, незалежно від форм власності, та об'єднань громадян відомості (у тому числі й ті, що становлять комерційну та банківську таємницю), необхідні у справах про злочини, що перебувають у провадженні міліції [3]. На думку Г. Нікіфорова та С. Нікіфорова, висловлену 2007 р., коли нормативно-правовий акт ще був чинним, ця норма була надто розмитою, адже не зрозуміло, що малось на увазі під органами міліції, більше того, ця стаття не визначала, які саме категорії співробітників міліції мають право доступу до комерційної та банківської таємниці, що захищається [8, с. 84].

У Законі України «Про Національну поліцію» (ухваленому 2015 р.) бачимо більш досконалі формулювання. У ст. 18, п. 5 до основних обов'язків поліцейського віднесено збереження інформації з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків. У ст. 28, п. 2 визначено, що поліцейські несуть персональну відповідальність за протиправне використання інформаційних ресурсів: «дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність за вчинені ними діяння, що призвели до порушень прав і свобод людини, пов'язаних з обробкою інформації» [5].

Органам Антимонопольного комітету України (АМКУ) чинне законодавство надало широкі повноваження практично необмеженого доступу до будь-якої інформації суб'єктів господарювання. Так, згідно із ст. 16 Закону «Про Антимонопольний комітет України» державний уповноважений АМКУ має повноваження, зокрема, безперешкодно входити до приміщень підприємств, установ та організацій під час проведення перевірок та розслідувань за заявами і справами про порушення законодавства про захист економічної конкуренції за умови пред'явлення службового посвідчення і документів, що підтверджують проведення перевірки чи розслідування; при розгляді заяв і справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, проведенні перевірки та в інших передбачених законом випадках вимагати від суб'єктів господарювання, об'єднань інформацію, в тому числі з обмеженим доступом [1].

Слід відзначити, що у Законі України «Про захист економічної конкуренції» [2] прямо не сформульовано обов'язок суб'єктів господарювання подавати інформацію. Водночас неподання інформації вважають правопорушенням. Згідно із ст. 50, ч. 13-15, порушеннями законодавства про захист економічної конкуренції є: неподання інформації АМКУ, його територіальному відділенню у встановлені органи АМКУ, головою його територіального відділення чи нормативно-правовими актами строки; подання інформації у неповному обсязі АМКУ, його територіальному відділенню у встановлені органи АМКУ, головою його територіального відділення чи нормативно-правовими актами строки; подання недостовірної інформації АМКУ, його територіальному відділенню.

Ще одним органом, який може мати доступ до комерційної таємниці, є Національне антикорупційне бюро України (далі НАБУ). Відповідно до ст. 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», його працівникам для виконання покладених на них обов'язків надається право на підставі рішення Директора НАБУ або його заступника, погодженого з прокурором, отримувати від банків, депозитарних, фінансових та інших установ, підприємств та організацій незалежно від форми власності інформацію про операції, рахунки, вклади, правочини фізичних та юридичних осіб, яка необхідна для виконання обов'язків НАБУ. Отримання від банків інформації, яка містить банківську таємницю, здійснюється у порядку та обсязі, визначених Законом України «Про банки і банківську діяльність», а отримання від Центрального депозитарію цінних паперів Національного банку України та депозитарних установ інформації, що міститься у системі депозитарного обліку цінних паперів, – у порядку та обсязі, встановлених Законом України «Про депозитарну систему України». Потрібно відзначити, що суб'єкти, яким адресовано це рішення, зобов'язані невідкладно, але не пізніше ніж протягом трьох робочих днів, надати відповідну інформацію. У разі неможливості її надання у зазначений строк з обґрунтованих причин за зверненням відповідного суб'єкта НАБУ може продовжити період надання інформації на строк не більше двох календарних днів [4].

Охорона комерційної таємниці. Ст. 507 ЦК України передбачає охорону комерційної таємниці органами державної влади. Згідно з ч. 1 цієї статті, органи державної влади зобов'язані охороняти

від недобросовісного комерційного використання інформацію, яка є комерційною таємницею та створення якої потребує значних зусиль і яка надана їм з метою отримання встановленого законом дозволу на діяльність, пов'язану з фармацевтичними, сільськогосподарськими, хімічними продуктами, що містять нові хімічні сполуки. Ця інформація також охороняється органами державної влади від розголошення, крім випадків, коли розголошення необхідне для забезпечення захисту населення або не вжито заходів щодо її охорони від недобросовісного комерційного використання [12]. Для кваліфікації дії в якості недобросовісного комерційного використання згідно із ст. 507 ЦК України, спосіб одержання інформації є несуттєвим. Вона може бути отримана від компетентного органа прямим або непрямим чином. Недобросовісність діяння виникає з того факту, що суб'єкт господарювання не одержав дані іспитів або інші відомості самостійно і, таким чином, уник витрат, пов'язаних з їх одержанням [12].

Як і у статті 39.3 Угоди ТРІПС [11], у ч. 1 ст. 507 Цивільного Кодексу України [12] передбачено два виключення, коли розголошення інформації не вважають незаконним. Як правило, ці виключення діють стосовно розголошення інформації державним органом. Перше виключення застосовується у тих випадках, коли розголошення необхідно для захисту населення, особливо для цілей охорони здоров'я. Друге виключення застосовують у тих випадках, коли вже було вжито заходів для забезпечення того, щоб інформація охоронялася від недобросовісного комерційного використання. Наприклад, якщо інформація, подана для одержання дозволу на діяльність, є об'єктом заявки на видачу патенту і ця заявка публікується під час процедури оформлення патенту, жодного збитку в результаті розголошення цієї інформації державним органом, компетентним давати дозвіл на діяльність, не завдається, якщо цій інформації надається, в якості об'єкту заявки, тимчасова правова охорона до видачі патенту.

Згідно з ч. 2 ст. 507 Цивільного Кодексу України [12], органи державної влади зобов'язані охороняти комерційну таємницю також в інших випадках, передбачених законом. У цій статті розглянуто один спеціальний випадок охорони комерційної таємниці, а загальне правило посилається на «інші випадки, передбачені законом».

Оскільки низка законів, що передбачають повноваження окремих контрольно-наглядових та правоохоронних органів, не містить зобов'язань державних органів охороняти комерційну таємницю, у багатьох випадках ч. 2 ст. 507 ЦК не може бути застосована [12]. Наприклад, згідно із ст. 24 Закону України «Про Службу безпеки України», СБУ повинна сприяти підприємствам, установам, організаціям та підприємцям у збереженні комерційної таємниці, розголошення якої може завдати шкоди життєво важливим інтересам України [6]. Але, як засвідчує практика, не має дієвого механізму, яким саме чином СБУ повинна сприяти підприємцям у збереженні комерційної таємниці. Ще один приклад, пов'язаний з регулюванням діяльності АМКУ: обов'язки органів АМКУ щодо зберігання комерційної таємниці суб'єктів господарювання не передбачені у чинному законодавстві [1], що слід вважати одним з його істотних недоліків. НАБУ, яке теж має доступ до комерційної таємниці суб'єктів господарювання, за чинним законодавством [4], не несе відповідальності за витік комерційної таємниці, якщо збитки заподіяно з вини цього органу.

Практичні рекомендації. В Україні доцільно повернутися до питань унормування правовідносин у сфері охорони комерційної таємниці. На нашу думку, вирішення проблем, пов'язаних з комерційною таємницею суб'єктів господарювання, повинно стати ухвалення Закону України «Про комерційну таємницю», в якому слід передбачити статтю про порядок розкриття комерційної таємниці правоохоронним та контролюючим органам, у тому числі СБУ, НАБУ та іншими.

Для унормування питань доступу до комерційної інформації та її збереження, на нашу

думку, слід, насамперед, передбачити в Законі України «Про захист економічної конкуренції» [2] додаткові норми, що визначають право доступу працівників органів АМКУ до інформації суб'єктів господарювання, відповідний йому обов'язок суб'єктів господарювання, обов'язок цих органів щодо дотримання комерційної таємниці і відповідальність органів АМКУ за невиконання цього обов'язку. Схожі норми та адекватні механізми їх реалізації має бути передбачено в тих нормативно-правових актах, які регулюють взаємодію правоохоронних органів з підприємствами, установами та організаціями в охороні комерційної таємниці. Доцільним видається впровадження норми щодо відшкодування збитків у повному обсязі підприємству, установі чи організації, якщо витік комерційної таємниці відбувся з вини цих органів.

Висновки. В Україні відсутній дієвий, узгоджений механізм обміну інформацією економічного, комерційного та іншого характеру, не встановлені вимоги до запитів інформації, наявні розбіжності норм у частині термінів їхнього виконання. При цьому, з огляду на фактично необмежену кількість суб'єктів користування конфіденційною інформацією, не можна гарантувати зберігання комерційної таємниці. Залишається актуальною потреба в ухваленні спеціального закону, який би регулював питання, пов'язані з комерційною таємницею, та внесення відповідних змін у чинне законодавство в частині повноважень правоохоронних органів щодо збереження комерційної таємниці.

Перелік літератури та джерел інформації

1. Закон України «Про Антимонопольний комітет України» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3659-12>.
2. Закон України «Про захист економічної конкуренції» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>
3. Закон України «Про міліцію» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/565-12>
4. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>.
5. Закон України «Про Національну поліцію» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
6. Закон України «Про Службу безпеки України» №2229-ХІІ від 25 березня 1992 року [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2229-12>
7. Марущак А. І. Правові основи захисту інформації з обмеженим доступом: Курс лекцій / Марущак А. І. – К.: КНТ, 2007. – 208 с.
8. Нікіфоров Г. К. Підприємництво та правовий захист комерційної таємниці / Нікіфоров Г. К., Нікіфоров С.С. – К.: Олан, 2007. – 208 с.

9. Пашков В. М. Правовий господарський порядок і урядова фармацевтична політика, її наслідки та уроки / В. М. Пашков // Вісник Національної академії правових наук України. – 2009. – № 2 (57). – С. 84-95.
10. Проект Закону України «Про охорону прав на комерційну таємницю» від 05.11.2008 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1404-2008-p>
11. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС, TRIPS) [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/981_018
12. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15/>

Матеріал надійшов 02.11.2016 р.